

Fictitious Majorities, Perverse Minorities

MAJORITĂȚI FICTIVE, MINORITĂȚI PERVERSE

SEBASTIAN LĂZĂROIU

This study aims to evidence a critical perspective over the majority rule. In fact, many paradoxes related to rules of preferences' aggregation have been pointed out since XVIIIth century. Solving certain questions on social choice still remains difficult for social scientist and new consequences arise in several fields. I use terms such "minority" or "majority" only in their numerical meanings, but still, I admit that they would cover other meanings connected to norms that divide social groups. By "fictitious majorities" I will mean those groups perceived (by others or by themselves) as majorities, though, they could be minorities or they could not exist at all. This fact could bring about strange implications for groups' identities. I will try to show that the paradox of majority rule is likely to be incorporated in any statistical procedure of data aggregation and that is why professional people should know they are using a two-faced logic of reading polls. Insofar as we overcome the paradox by looking for different procedures of preferences' aggregation we will face "perverse minorities", having access to arithmetical resources to manipulate voting. Finally, it is a matter of reflection whether majorities will gain control under the regime of minorities' hegemony by disguising themselves in minorities or whether democracy will be converted to a strategic struggle for representation.

"În toate cazurile în care o majoritate este unită de un interes comun sau de o pasiune, drepturile minorității sunt în pericol"

Madison

Intentii

In acest studiu despre "minorități" (și "majorități") mă voi referi în special la categorii parodoxale și voi lăua în considerare accepțiuni pur numerice. Deși îmi este evident că minoritățile definite după acest criteriu sunt subiectul unui relativism semnificativ (ceea ce într-un spațiu dat poate fi minoritar este majoritar într-un alt spațiu nu doar fizic, ci poate și social) voi accentua nepermis de mult dimensiunea cantitativă nu fără relevanță pentru relațiile dintre grupuri, identități și reprezentări colective.

Voi specula, mărturisesc, paradoxe care sunt aparent matematice, dar care ridică probleme de agregare aproape insolabile. Iar agregările "neșirești" la rândul lor vor chestiona nu doar simple banalități statistice (majoritate-minoritate), ci chiar esențe metodologice privind studiul reprezentărilor sociale. Reduc, și îmi asum integral această perspectivă, întreaga existență a indivizilor la comportamente de alegere, deși nu voi ormite să precizez capcanele care îmi sunt întinse de asemenea puncte de vedere. Scurtele propoziții asupra căror valori de adevăr nu mă voi pronunța sunt premise pentru ideologii extreme, furnizează noi argumente, dacă mai era nevoie, pentru o hegemonie a majorității, chiar pentru blamarea minorităților. De aceea mă simt dator să cer cititorului o lectură "inversă", evident normativă, care să nu facă abstracție de un anumit sarcasm și de o contemplativitate înțeleaptă ce nu vor putea îndemna decât la o adâncă reflecție.

Mă voi referi deci la "minorități numerice" (pleonasm absolut necesar să spune într-un spațiu discursiv în care termenul de minoritate are o încărcătură ideologică vizibilă), în special la două categorii ce ar putea prezenta interes într-o lume a preferințelor și manipulării preferințelor: "minorități/majorități fictive" și "minorități perverse". Asupra existenței lor în realitate ar fi de discutat pe marginea conceptului de "realitate socială" cu infinitele sale potențialități. Mai întâi o să îl evoc pe C.H. Cooley:

"Este important să ne punem problema persoanelor care nu sunt reale în sensul fizic, spre exemplu morții, personajele ficiunilor sau dramelor, ideile despre existența zeilor și alte asemenea. Sunt acești indivizi reali, membri ai societății? Aș spune că în măsura în care ni-i putem imagina ei sunt... Pe de altă parte, o persoană care există fizic nu este reală din punct de vedere social decât atunci când existența sa poate fi imaginată. Dacă stăpânul feudal crede despre sclavul său că este doar un animal și nu îi atribue în nici un fel un mod de a simți și a gândi omenește, sclavul nu va exista în realitate pentru stăpân, în sensul în care ar acționa ca persoană asupra gândirii și conștiinței acestuia din urmă."

Pe de altă parte aș putea să acopăr doar parțial cu exemple cele două categorii precum și evenimentele pe care le asociez lor, dar voi face căt mai evidentă cu putință posibilitatea existenței acestor situații paradoxale și aceasta pentru a nu rămâne întru totul pe tărâmul imaginariului. "Majoritățile fictive" (sau minoritățile) sunt subiect al aplicării perspectivei solipsistă a lui Cooley, în sensul că ele nu există în acea realitate deși sunt reale în măsura în care ele există în mintea noastră (realitatea socială). Ambele categorii sunt produse ale democrației (înțelesă într-un sens tehnic, procedural), fără a discredită democrația prin această atribuire cauzală, căci ele ne

sunt necesare în măsura în care suntem gata în totdeauna să trasăm frontiere de prestigiu, de status care să ne asigure o identitate politică și socială.

Majorități fictive

Societățile moderne au consacrat regula majorității ca mecanism esențial de selecție a ideilor, preferințelor, politicilor zonale sau globale, în special pentru a conserva un spațiu pașnic al conviețuirii sociale. În fond, forța numărului reprezintă o resursă în sine pentru a impune dorințe sau interese comune și nu în mod necesar, mai ales în ultima vreme, pentru că orice conflict bazat pe exterminarea partilor ar avantaja dintr-o început pe cei care sunt dispuși să sacrifice mai mult, ei mai ales datorită disfuncționalităților organizatorice pe care majoritatea le-ar putea provoca printr-o rezistență pacifistă unei minorități interesate în menținerea oricărui formă de organizare.

Legitimitatea și reprezentarea capătă mai mult sens odată ce minoritățile se dovedesc incapabile să păstreze monopolul asupra unei tehnologii (legată de violență fizică) ce le-ar putea asigura dominația. Sigur că mijloacele de manipulare a maselor s-au rafinat, însă apelul la ideologie și implicit la legitimitate reprezintă un instrument din acest arsenal, care trebuie să prezeveze o ordine socială și economică probată ca funcțională de-a lungul unei perioade mai lungi. Violențele fizice care istovesc resursele materiale ale grupurilor largi sunt înlocuite de "violențe simbolice" care își extrag conținutul dintr-un rezervor aparent nesecat de imagini, mituri și ideologii. Minoritățile desprinse din verticala gradului de organizare dețin supremacia asupra violenței fizice și simbolice și se revendică drept elite ale societăților, dar controlul asupra majorității se diminuează de îndată ce multimea capătă acces la edu-

MAJORITĂȚI FICTIVE, MINORITĂȚI PERVERSE

cație, se divizează în grupuri mici (de presiune) capabile la rândul lor să se organizeze și să influențeze deciziile la nivel global. Această divizare pe orizontală în jurul unor interese sau idei devine miza reală a competiției pentru reprezentativitate.

Majoritățile fictive nu sunt o nouitate în aceste jocuri electorale bazate pe segmentare și producție de idei mobilizatoare. Supralicitarea în comunicarea cu votanții a devenit esențială. Imaginea "grupului puternic" se identifică din ce în ce mai mult cu imaginea "grupului numeric superior". Majoritățile se nuantează treptat tocmai pentru a exprima gradele diferite de influență: majorități relative, majorități simple, majorități calificate, unanimități. Scenariul democratic cere o ierarhie a "celor mai reprezentativi", apoi simbolisticul cetățean care se adaugă jumătății pentru a impune "impreuna" programe și politici la nivel național. În fine, majoritățile mai ample se pronunță asupra schimbării regulilor jocului pe care Puterea este "constrânsă" să îl joace cu Opoziția.

În fiecare din aceste instanțe democratice intervine fatal cuantificabilul, numărabilul, orice aspect calitativ pierzându-și din forță prin ambiguitatea sa mereu mai aproape să răstoarne legitimitatea. Instituțiile sunt clădite tocmai pe aceste premise solide ale unei aritmetici fără cusur. Intervin însă inevitabil percepțiile, imaginarul social, deformările și ficțiunile numerice. Impossibilitatea de a număra periodic mulțimi mobile și amorse (pentru ca această competiție să nu își piardă sensul) aduce în discuție întrebarea "cineva poate pretinde că este reprezentativ înainte de a deveni reprezentativ?"

Eșantioanele probabiliste și teorema numerelor mari sunt *mana* științei pogorâtă într-o lume a incertitudinilor

democratice. Dintr-o operă matematică bine fundamentată aceste eșantioane devin tentante mecanisme de manipulare, de creare a iluziei că "suntem mulți" sau "suntem mai mulți", în pofta unor granițe profesionale care se străduiesc să limiteze difuziunea lor și implicit utilizarea incorrectă. Granițele sunt de altfel din ce în ce mai greu de menținut atâtă vreme că teoria propriu-zisă asociază erori și niveluri de confidență instrumentului, iar profesioniștii puterii au ocazia să aleagă dintr-o scală mai largă de rezultate, pe acelea care sunt convenabile și mai ales mobilizatoare.

Așadar, sondajele oferă o primă imagine, parțială, incertă, oscilând între inabilitățile interviewatorilor și o etichetă prea largă pentru tipurile sociale pe care le cuprind: "nehotărâți"². Ele agregă preferințe, și în măsura în care eșantioanele se dovedesc reprezentative, reflectă reprezentativitatea unor idei sau a purtătorilor lor la nivel național. Pe baza lor, simpatizanții vor fi mai încrezători în șansele partidului sau candidatului, oportuniștii vor putea să și schimbe opțiunea în deplină siguranță, liste de candidați vor avea poziții predestinate unui fotoliu în Parlament, iar partidele vor avea sau nu fonduri suficiente pentru a-și susține campania.

Lucrurile se complică atunci când preferințele se agregă paradoxal, iar interrelaționările dintre variabile devin mici secrete profesionale, imposibil de chestionat. Următorul exemplu este probabil edificator: un număr de 13 indivizi și împart voturile pentru trei criterii (poziții) - într-o cireacare măsură dependente - la care candidează două entități, x și y (fie ele persoane sau mărci de detergent) pe care fiecare individ le va considera mai potrivite sau mai puțin potrivite pentru cele trei poziții. Voturile se distribuie în următorul mod pentru cele opt combinații posibile³:

xxx:3 | xxy:1 | xyx:1 | yxx:0 | xyy:1 | yxy:3 | yyx:3 | yyy:1

Pentru prima pozitie se califică y cu 7 voturi contra 6. Pentru a doua și a treia poziție se califică x cu 7 voturi contra 6. Așadar combinația de criterii yxx pare a fi cea mai preferată la nivel agregat. Cu toate acestea nu o preferă nimenei (vezi mai sus: sunt zero voturi atribuite acestei combinații).⁴ Din punctul de vedere al oricărui individ din cei treisprezece există oricum o "majoritate" care preferă varianta yxx sau este cel mai ușor să presupui acest lucru, atunci când îți lipsesc orice legături între variabile. Vom numi această majoritate "majoritate fictivă". Să ne imaginăm situații comune ulterioare rezultatului votului. "Minoritatea" se plâng că majoritarii au recurs la fraude electorale, iar dacă unul din criterii era de fapt în mai mare măsură disputat decât celelalte două, grupuri care s-ar fi putut înțelege perfect asupra celorlalte poziții s-ar reprezenta reciproc ca minoritate și majoritate. Nici nu ar fi dificil în acest caz, pentru că, de exemplu, două grupuri care au preferințe asemănătoare pentru două aceleasi criterii, dar diferă doar asupra preferinței pentru al treilea criteriu sunt incalcate în sensul rezultatului final al votului pentru acest criteriu: yyx și yyy sunt asemănători pentru primele două poziții, iar dacă 1) grupurile își definesc identitatea doar în raport cu al treilea criteriu; 2) "purtătorii" de yyy sunt mai puțin numeroși decât "purtătorii" de yx; 3) x a fost câștigătorul pentru al treilea criteriu, atunci cei ce susțin yyy au motive să infereze că în spatele blazonului "x după criteriul 3" se află combinația yx pentru primele două poziții. Așadar, la nivel local, grupurile pot identifica cu ușurință membrii "majoritatii fictive" dacă unul din criterii, numit "blazon", în sensul vizibilității,⁵ este mai disputat decât celelalte.

Un alt aspect ce merită remarcat este contradicția preferințelor. Dacă yxx este conform logicii elementare contradictorie (iar cei 13 indivizi sunt pe deplin rationali) sau dacă o altă variabilă exterioară (parte a unei ideologii) deter-

mină contradicția aparentă a alegerii (si cei 13 indivizi sunt profund atașați valorilor "non-contradictorii"-ideologia concurrentă) atunci suntem în fața unei crize a raționalității sau unei crize ideologice. Stigma este asociată "blazonului" și o serie de noi identificatori îmbogățesc descrierea majorității fictive. Mediatisarea acestor identificatori impune ajustări treptate la nivel individual și la nivel social, în așa fel încât cei atașați tripletului yyx vor ascunde sistematic în interacțiunile cu purtătorii de yyy similitudinile (pentru a marca diferențele și pentru a legitima dominația majorității) sau se vor converti la "totemul" dezirabil din nevoie unei consonante cognitive prost interpretată. În viitor votul va fi consistent asigurând victoria lui y asupra lui x.

Este de asemenea posibil ca, în cazul în care yyx și yyy aparțin unui același spațiu social ce tinde spre conservarea unor valori dominante (poate chiar altele decât cele subiacente blazonului sau preferințelor), majoritatea și minoritatea locală să recurgă la strategii conciliante de negociere a pozițiilor.

Interesant este și cazul în care comunicarea deficitară între grupuri (cele 8 grupuri sunt situate în spații sociale sau geografice bine delimitate) duce la tendințe secesioniste prin ocuparea unor *celule autiste* care vor compune o hartă a diferențelor.

Rețele sociale și manipularea preferințelor

Să remarcăm dintr-o început că votul în grupurile mici generează condiții diferite față de alegerea socială în grupuri cu număr mare de membri. Chiar atunci când ne gândim la modificarea distribuției preferințelor cunoșcând modul în care acestea se împart inițial, trebuie să recunoaștem că este mai dificil să negociezi sau

să faci alianțe atunci când grupurile sunt foarte mari și împărățiate teritorial, decât atunci când avem de-a face cu grupuri de reprezentanți, de exemplu comitete sau comisii.

În ultimul caz, numărul mic de membri permite ajustări de poziții sau negocieri, într-un joc de putere, influență și schimb, care să modifice rezultatul final al votului. Să ne gândim la un caz în care un comitet format din 13 membri trebuie să își exprime votul față de alocarea unui buget limitat pentru trei probleme aflate pe agenda zilei: amenajarea unui parc, construirea unei parcare auto și introducerea unor noi vehicule în rețea de transport în comun. Independent de bugetul existent experții au calculat sumele medii necesare în funcție de amplioarea medie a construcțiilor, în așa fel încât membrii comisiei sunt convingi că sumele alocate trebuie să fie mai mari sau mai mici, dar în limita bugetului.

Distribuția preferințelor este cea teoretică prezentată mai sus, astfel:

- 3 membri susțin sume mai mari pentru cele trei proiecte.
- 1 membru susține sume mai mari pentru amenajarea parcului și construirea parcarei, dar crede că trebuie introdus un număr mai mic de vehicule pentru transportul în comun.
- 1 membru crede că parcarea ar trebui să fie construită cu un buget mai mic, dar celelalte două proiecte trebuie susținute cu mai mulți bani.
- 1 membru preferă mai mulți bani pentru parc și mai puțini pentru parcare și transport în comun.
- 3 membri preferă mai mult pentru parcare și mai puțin pentru parc și transport în comun.
- 3 membri cred că mai puțini bani ar trebui alocați pentru parc și parcare și mai mult pentru transport în comun.
- 1 membru susține varianta reducerii bugetului pentru toate cele trei proiecte.

Regulamentul comisiei prevede votul separat pentru fiecare proiect prin

regula majoritații simple (jumătate plus unu). Totuși, cele trei proiecte sunt legate între ele, prin bugetul limitat, iar membrii comisiei au preferințele corespunzătoare de mai sus (putem considera că bugetul limitat constrâng indivizii decidenți să-și defnească ierarhii de preferințe). În această situație critică va câștiga combinația: mai puțin pentru parcuri și mai mult pentru parcare și transport în comun, deși nimeni nu o preferă (conform schemei prezentate mai sus).

Cum ar putea un grup din cele de mai sus, cunoscând preferințele celorlalte grupuri/indivizi, să negocieze în așa fel încât combinația preferată să câștige? Sa precizăm câteva condiții de negociere: grupurile care au aceeași preferință în ce privește parc și transporturile în comun au șanse mari, în virtutea acestor asemănări să obțină cel mult două voturi unul de la celălalt. Grupurile care au preferințe asemănătoare în ce privește oricare altă combinație de proiecte nu pot pretinde voturi unul de la celălalt, dar pot cere o favoare.

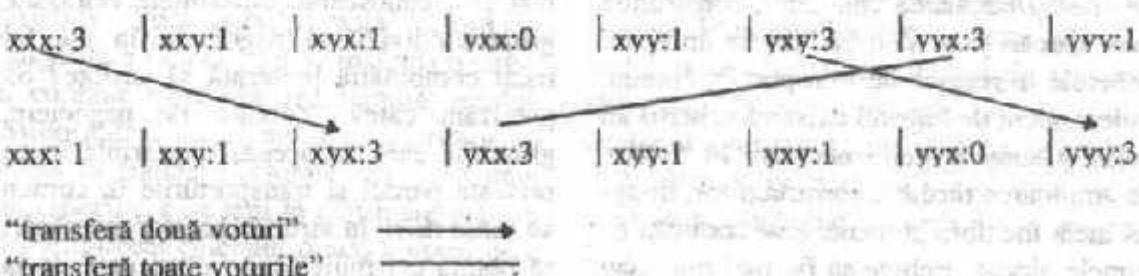
Observând că grupul celor care vor mai mulți bani pentru transportul în comun și mai puțini bani pentru celelalte proiecte nu are nici o șansă să își maximizeze voturile cerând grupului similar în ce privește parc și transporturile în comun două voturi (deoarece acest grup nu există), am putea crede că acest grup, deși o majoritate, nu are nici o șansă să își impună preferința.

Cu toate acestea, grupul celor care preferă mai mulți bani doar pentru transport are la dispoziție o strategie ingenioasă și mai ales paradoxală de a forta alegerea combinației preferate. Iată cum: în primul rând, toți cei trei membri ai acestui grup vor simula o altă preferință votând corespunzător acestei false combinații, adică vor vota pentru transporturi și parcare și pentru mai puțini bani pentru parcuri (combinația care nu este preferată de nimeni și totuși care ar câștiga în actuala distribuție de

preferințe). În același timp, membrii grupului vor cere următoarele favoruri: celor care vor bani mai puțini pentru toate proiectele le cere să pretindă două voturi de la cei care preferă bani mai puțini pentru parcuri și transporturi, dar mai mult pentru parcări, în virtutea faptului că au aceeași preferință în ce privește parcurile și transporturile. Similar, grupul majoritar al celor care preferă mai mulți bani doar pentru transporturi le cere celor care preferă mai mulți bani pentru transporturi și parcări să pretindă două voturi de la cei

care preferă sume mai mari pentru toate proiectele.

Pentru a urmări mai ușor tranzacțiile să considerăm că x înseamnă mai mulți bani și y înseamnă mai puțini bani. Prima poziție înseamnă parcări, a doua poziție înseamnă parcări și a treia, transport în comun. Astfel, xxx înseamnă mai mulți bani pentru toate. Atunci structura inițială de preferințe și distribuția în urma negocierii vor fi prezentate mai jos:

Așadar, pentru a câștiga yxx negociază conform regulilor și își maschează preferințele, devenind o majoritate fictivă (multime vidă). Este posibilitatea cea mai interesantă prin care o majoritate, într-un context de constrângeri ca cel de mai sus, trebuie să devină o minoritate sau chiar să "dispare" pentru a câștiga conform regulii majoritatii.

Exemple mai adecvate schemei de mai sus pot fi găsite deși nici situația pe care am furnizat-o nu este implausibilă. Sub aspectul condițiilor de negociere putem presupune că există o diviziune (atracție-respingere) puternică între un grup al ecologiștilor care simpatizează cu "omul simplu" (grup care preferă parcurile și transporturi în comun mai confortabile) și grupul așa-numiților reprezentanți ai întreprinzătorilor (care preferă în loc de parcuri, centre de business și locuri de parcări mai multe). Dacă există o astfel de polarizare putem să ne închipuim că interesele comune în interiorul celor două grupuri permit tranzacții de voturi.

Am ignorat intenționat comportamentul strategic al celorlalți actori pentru a imagina o strategie la îndemâna grupului care nu poate tranzacționa voturi datorită paternului fictiv impus de regulile negocierii. Exemplul este remarcabil prin introducerea unor noi dimensiuni sociale care să permită, în absența unui cadru instituțional adecvat depășirea crizelor decizionale. Dacă de obicei pentru grupurile mici, cu o capacitate mare de a dezvolta interacțiuni față în față, instituția consensului poate rezolva teoretic orice paradox, situația de mai sus este o ilustrare a rolului pe care rețelele sociale îl pot juca în modelarea unui spațiu instituțional deficitar. De altfel, instituția consensului în sine, deși preferată se pare în orice decizie a grupurilor mici⁶, absoarbe involuntar relațiile de putere din cadrul grupului, ceea ce ar putea conduce la o decizie colectivă nereprezentativă.

MAJORITĂȚI FICTIVE, MINORITĂȚI PERVERSE

Poate majoritatea să decidă preferințele individului?

Alte exemple pentru situația ipotetică de mai sus pot fi imaginate. O firmă de detergenți decide să sintezize calitățile celor două mărci (x și y) de pe piață într-o singură. Astfel, cercetările arată că trei criterii sunt de maximă importanță în decizia clientului de a cumpăra detergent: eficiență, mirosul și prețul. Cercetări ulterioare pe eșantioane reprezentative de utilizatori arată o distribuție de tipul celei prezентate de mai sus. Marca x are virtuți incontestabile legate de eficiență și odorizare (în raport cu y), în vreme ce marca y este mai accesibilă pentru cei mulți (față de x). Noul detergent care întrunește caracteristicile celor două mărci nu este preferat de nimeni, iar firma se confruntă cu o situație extrem de delicată pe piața detergentelor¹.

Exemplul ilustrează mai degrabă strategii de marketing alimentare bazate pe alegere socială, cu implicații dezasertuoase asupra accidentului și nu asupra beneficiarilor, dacă nu există o piață monopolistă. Dacă firma este singura producătoare într-un anumit spațiu, atunci, desigur, cumpărătorii vor trebui să caute strategii individuale pentru un menaj

eficient. În domeniul politicilor sociale sau serviciilor sociale, sintezele bazate pe acest algoritm de agregare a preferințelor individuale pot crea bloaje serioase în relația dintre cerere și ofertă.

Să nu cipurizăm însă atât de repede situația paradoxală furnizată de acest exemplu, deoarece există și un paradox al paradoxului: cum un produs care sintetizează "caracteristicile" altor două produse anterioare poate să nu fie preferat de nimene într-un caz care să nu fie teoretic? Sau, cu alte cuvinte, dacă o majoritate crede că marca x este mai eficientă decât marca y și tot o majoritate crede că marca x are un miros mai placut decât marca y , în vreme ce o majoritate crede că marca y este mai accesibilă decât marca x , de ce nu se poate spune că sinteza caracteristicilor yxx este preferată de o majoritate, nu doar teoretic? Este posibil ca yxx să nu fie preferată de nimeni?

Răspunsul este da. Trebuie doar să facem diferență între "majoritatea" și "o majoritate", deoarece în fiecare din cazurile de mai sus "majoritățile" sunt diferite. Pentru o ilustrare desfășurată a diferențelor dintre majorități să individualizăm persoanele cu preferințele corespunzătoare. Vom simboliza cele trei persoane care preferă xxx , prin a,b și c, persoana care preferă xyy , prin d și așa mai departe.

xxx: a,b,c		xyy: d		yxz: e		xyv: f		yxy: g,h,i		vyx: j,k,l		yyy: m
cine preferă y lui x după pret: g,h,i,j,k,l,m												
cine preferă x lui y după eficiență: a,b,c,d,e,g,h,i												
cine preferă x lui y după odorizare: a,b,c,e,j,k,l												

Intersecția celor trei majorități (individii care sunt prezenti concomitent în toate cele trei majorități) este, după cum se poate observa, o mulțime vidă (vezi figura 1a). Sau, altfel spus, nu există nici un individ care preferă marca y după pret, marca x după eficiență și marca x după odorizare.

În fapt, sondajele de opinie oferă firmei de detergenți trei imagini disparate

asupra preferințelor. Este ca și cum trei majorități care nu au nici un individ comun decid pentru ipoteticul individ care ar prefera combinația yxx după cele trei criterii. Este oare interesat beneficiarul de o decizie a grupului asupra preferințelor individului? Desigur, nu. Beneficiarul este mai degrabă curios să știe care este majoritatea celor care preferă o anumită combinație.

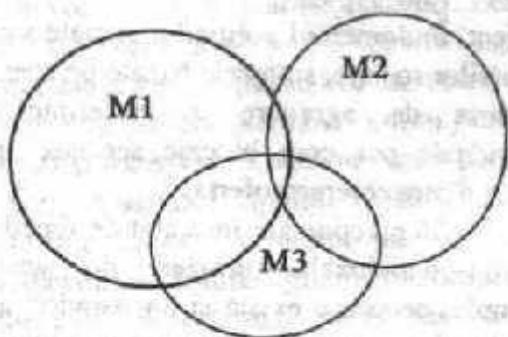

Figura 1a: Majoritate fictivă (nulă)

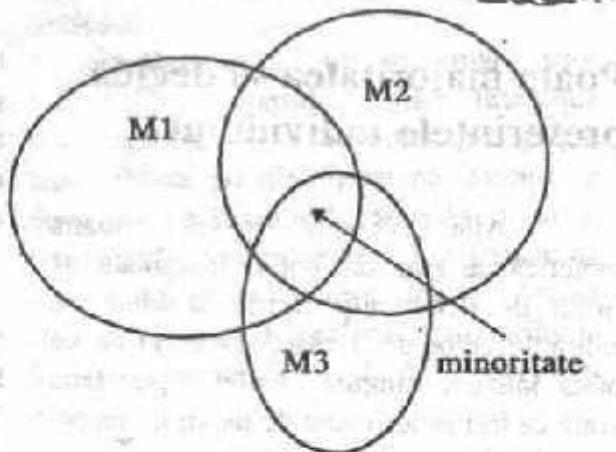

Figura 1b: Majoritate fictivă(minoritate)

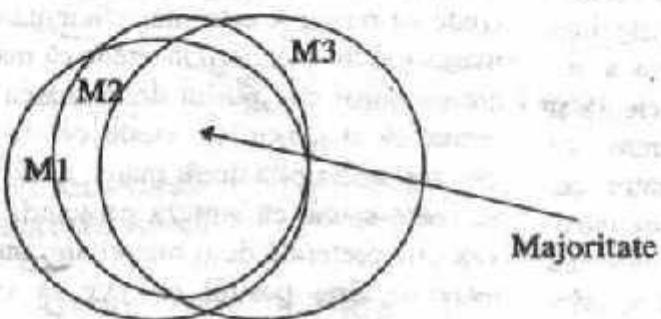

Figura 1c: Majoritate "reală" (consistentă)

Reprezentări asupra ficțiunii

O altă particularizare, ceva mai complexă de această dată se inspiră din realitățile social-politice ale României post-decembriste. Scena politică a fost puternic polarizată încă din primele luni de după Revoluția din decembrie, în Opoziție și Putere, cu semnificații destul de îndepărțate de cele asociate democrației. Luptele de stradă nu au lipsit, violențele simbolice au divizat profund spațiul social românesc după mai multe axe: generațională, ocupațională, regională etc., iar alegerile succeseive au putut cu greu să diminueze aceste clivaje la nivel național. Încă foarte personalizată, politica la români se irosește nu în dezbateri ideologice, ci mai degrabă în dispute în jurul unor expoziții muritorii investiți cu puteri legendare.

Competiția "Iliescu-Constantinescu" a căpătat dimensiuni

olimpiane, mai ales datorită unor acerbe turnee electorale de departajare (*run-off*), dar și datorită unor moșteniri simbolice ale primilor ani de după Revoluție (Piața Universității, mineriadele etc.) care s-au răsfrânt asupra alternativelor economice, politice și sociale cruciale pentru procesul de transformare din România. Astfel, lupta pentru o poziție, altfel modestă în arhitectura instituțională post-comunistă, președinția, devine decisivă prin mizele nebănuite pe care le are pentru suporteri.

În acest context apare mitul acelui *stupid people*, irațional în alegerile sale și pentru care orice pedagogie imaginabilă ar trebui să nu ignore paternalismul inoculat în anii dictaturii comuniste. Societatea se află la discreția unei majorități compusă din indivizi cu preferințe inconsistente, care, dacă la început puteau să-și justifice alegerile printr-o lipsă de profunzime în evaluarea opțiunilor disponibile, mai târziu sunt victima unei retardări pusă la rândul ei pe scama lipsei de instrucție. Altfel cum

MAJORITĂȚI FICTIVE, MINORITĂȚI PERVERSE

s-ar explica, spun voci din cercurile elitiste ale vremii, imaginea "sumbră" oferită sistematic de sondajele de opinie, care arată că cei mai mulți îl preferă pe Iliescu (exponentul regimului și al guvernării) lui Constantinescu (exponentul schimbării), tot "acești" cei mai mulți se plâng de o situație materială personală lipsită de speranțe și, mai mult decât atât, reclamă o stare morală a națiunii dintre cele mai mizerabile (indicatorul cel mai bun este atitudinea față de corupție).

Nemulțumită în planurile cele mai profunde ale vieții cotidiene, majoritatea își oferă orbește votul responsabililor pentru această stare (percepți drept călai). Dacă sondajele nu sunt produsul unei manipulări, sau dacă nu cumva celor care le realizează le lipsește profesionalismul; atunci suntem condamnați să trăim sub dominația acestei majorități retardate, spun "minoritarii" de elită.

O analiză mai atentă arată, desigur, că avem de a face cu o majoritate fictivă⁷, destul de ușor de identificat după profilul construit pentru un singur criteriu: rezidenți în mediul rural, pensionari sau muncitori (din marile urbe industriale), cu un nivel de instrucție modest.

Imaginarul îmbogățit de primii ani după 1989 prin folclorul străzii, preluat și de media, oferă un ghid pragmatic care te ajută să identifici și să interacționezi corespunzător cu "majoritarul". El este un bărbat îmbrăcat în salopetă (sau o femeie-testătoare), dotat uneori cu accesorii pline de semnificații (bâta, ciocanul), puțin agramat, cu un discurs din care nu vor lipsi slogană ca: "noi nu ne vindem țara", "noi muncim, nu gândim" și care ar putea deveni violent atunci când va descoperi că aparții "minoritatii", și ea ușor de identificat prin opoziție (tânăr, cultivat, cu studii superioare, cu un limbaj elevat). Reprezentările sunt bine fixate, iar imaginile opuse se întăresc prin contrast.

Minoritatea construiește de îndată discursuri normative, din care nu lipsește

apelul la valori legate strâns de raționalitate, modernitate și un soi de liberalism al tuturor posibilităților. Reprezentanții minoritatii sunt profesioniști (în sensul lui Goffman, "professionals"¹⁰), purtători de cuvânt și, într-un fel, persoane a căror identitate este profund zdruncinată de raportul neasteptat de forțe între indivizi raționali și cei iraționali. Acești reprezentanți au o vocație specială de martiri, de vreme ce își asumă deliberat stigma pe care o situație fictivă le-o conferă. Până la a-și revendica "blazonul" (opniunea pentru Constantinescu) ei trag folioase de pe urma consistenței preferințelor, semn al destinării de a apartine unei elite intelectuale. Când politicul invadă zonele de crize identitare ale minoritatilor, managementul interacțiunilor cu majoritatea se profesionalizează, iar stigma (fictivă sau reală) devine standard al luptei pentru reprezentativitate. Teoriile referitoare la *stupid people* se atenuează pentru a lăsa spațiu pedagogilor de tip iluminist. Majoritatea este victimă izolării la care reprezentanții săi au condamnat-o pentru a rămâne reprezentativi la nivel național. Putința de îndreptare și-a găsit remediul unic în schimbarea blazonului și nu în "dezidentificatori" (*desidentifiers*) ce nu mai pot modifica un destin dobândit prin naștere. "Poporul se trezește" titrează unele gazete pentru a sublinia ieșirea din minoratul electoral.

Deși este dificil de explicat o perioadă atât de complexă ca cea care a început odată cu Revoluția din Decembrie doar printr-o confuzie a preferințelor aggregate, istoria în sine trebuie să îndemne la reflectie. Situația ar fi putut să devină mult mai complicată dacă majoritatea fictivă nu ar fi existat deloc (cazul ipotetic prezentat la început). În plus majoritatile ar putea căpăta conștiința propriei reprezentativități doar dacă nuclee de militanti ar putea proclama starea de minoritate. Atunci identitățile colective s-ar consolida, iar ostilitățile imaginare vor poteca regrupări în jurul unor idei comune.

Reflecții asupra sondajelor de opinie

Mai cu seamă acolo unde nu există exercitiul sondajelor de opinie, acest instrument prin care se fac inferences asupra populației, studiind eșantioane reprezentative, este vehement contestat. Cel puțin în prima fază, după care urmează o etapă nouă în care sondajul de opinie reprezintă pentru decidenți acel "râu necesar". Necessitatea decurge automat din inexistența unui alt mijloc prin care cei interesați pot avea o imagine de ansamblu asupra preferințelor unei populații într-un timp relativ scurt. Partea negativă care exprimă compromisul oglindește nu doar neîncredere (bazată pe ignoranță) în existența reală a unui instrument care să studieze secvențe din populație al căror volum raportat la mărimea acelei populații să fie insignifiant (aproape 0, la limită)¹², dar și convingerea că mediatizarea rezultatelor sondajelor afectează în ultimă instanță reprezentativitatea alegerilor (de exemplu).

Cum ar putea posturile de radio sau de televiziune să justifice prețul pentru spoturile publicitare, dacă cei interesați să difuzeze spoturile nu cunosc mărimea exactă a universului său? Mai mult, cum ar putea acești difuzori de publicitate (constrânși în planul resurselor) să fie siguri că reclamele vizionate (audiate) la anumite ore ating acel public său, potențial interesat să cumpere un produs?

În mod similar candidații pentru alegeri vor să-și cunoască poziția în raport cu ceilalți candidați, vor să cunoască subiectele prioritare pe care să le abordeze în campanie și vor să calculeze, pentru potențiali finanțatori, propriile șanse de a învinge. Acest întreg univers comunicational de organizare a preferințelor se bazează pe un instrument atât de vulnerabil și atât de contradictoriu. S-ar putea imagina o altă istorie posibilă în care preferințele oamenilor să fie cu mare exactitate cunoscute,

iar modul de tranzacționare a acestui tip de informație să nu influențeze în nici un fel măsurările ulterioare?

Am văzut mai sus că există două posibilități de agregare a preferințelor: prin agregarea criteriilor de preferințe ale indivizilor sau prin regula majorității, care impune și "atribuie" o ierarhie a preferințelor unui grup care, ori poate să fie minoritar, ori poate să nu existe (majoritate fizică, în ambele cazuri). Mai mult decât atât, majoritățile corespunzătoare unor criterii nu se intersectează neapărat într-o majoritate determinată de aggregarea grupurilor de preferințe. Aceasta poate conduce la raționamente falacioase, care transformate în ideologii majore (ideologii centrate în problematici majore) au efecte perverse asupra reprezentărilor sociale în cadrul diviziunii numerice minoritate/ majoritate.

Imaginiile create de frecvențe relative (regula majorității raportată) pot induce adeseori beneficiarii sau consumatorii în eroare. Numai indivizi care stăpânesc instrumentul pe baza căruia au fost construite aceste frecvențe sunt în măsură să clarifice schemele logice asociate fiecărei situații, ceea ce le poate confira acestor specialiști roluri demurgice în manipularea socialului. Întrebarea rămâne dacă cei care dețin monopolul cunoașterii imaginilor aggregate sunt ei însăși conștienți de logica dublă a agregării? De aici derivă întrebarea naturală, dacă aparatul statistic utilizat în agregarea preferințelor sau a răspunsurilor individuale sunt sensibile sau nu la acest gen de paradoxuri?

Vom studia în continuare un exemplu de agregare statistică destul de utilizat în cercetarea socialului. Este vorba de indicele opiniei dominante (IOPD), care "este o măsurare a atitudinii dominante la nivel individual, în funcție de răspunsurile la un set de indicatori subsumabili opiniei respective."¹³ Acest indice sintetizează opinii favorabile, nefavorabile și neutre prin formula:

MAJORITĂȚI FICTIVE, MINORITĂȚI PERVERSE

(F-NF)X(K-N)X100/K

unde F-număr de opinii favorabile, NF-număr de opinii nefavorabile, N-număr de opinii neutre și K-număr de itemi.¹⁴

În esență, indicele asociază fiecărei persoane anumite valori pe o scală, valori individualizate de combinația numerelor de opinii favorabile, nefavorabile și neutre. În final se pot calcula măsuri ale tendinței centrale care să sintetizeze într-o singură valoare atitudinea colectivității față de un obiect. Vom încerca să evidențiem în continuare modul în care acest indice sintetic încorporează paradoxul agregării preferințelor.

În primul rând ar trebui să observăm câteva particularități ale IOPD. Fiecare individ poate distribui un număr de k "puncte" (k este chiar numărul de indicatori care reflectă atitudinea) în trei categorii: negativ, pozitiv și neutru. Distribuția acestor puncte poate avea diverse forme în funcție de relația dintre partile alocate fiecărei categorii. Astfel, dacă notăm pentru simplicitate cu a, numărul de puncte atribuit categoriei "favorabil", cu b, numărul de puncte asociate categoriei "nefavorabil" și cu c, numărul de puncte asociate categoriei "neutru" putem avea oricare din următoarele relații:

a>b>c, b>a>c, c>a>b, a>c>b, b>c>a, c>b>a,

I4	I1	I3	0	I6	I2	I5
29%	5%	13%	2%	17%	3%	30%
a>c>b	a>b>c	c>a>b	a=b	c>b>a	b>a>c	b>c>a

Conform regulii majorității, ierarhia a>b>c, adică I1, este cea mai preferată de indivizi. În orice caz se observă că media IOPD ar trebui să se afle în jurul lui 0, iar valorile cele mai frecvente se află în intervalul I5 (sau I4). Paradoxul provine că și mai înainte dintr-o diferență de citire care se reduce în final la întrebarea: majoritatea "impune" o ierarhie indivizilor (în cazul acesta o atitudine sau un spectru de atitudini) sau indivizii își definesc singuri preferințele (atitudinea)?

unde "x>y" semnifică "x mai mare sau egal cu y".

Empiric se poate arăta că între aceste posibile combinații există o relație matematică de genul superior sau inferior. Astfel, dacă simbolizăm fiecare combinație în ordinea de mai sus: I1, I2, I3, I4, I5, I6, avem următoarea relație:

$$I4 > I1 > I3 > I6 > I2 > I5$$

Relația de mai sus exprimă faptul că orice valori asociate unei combinații sunt mai mari decât valorile corespunzătoare combinațiilor inferioare. În plus vom exclude din clasele I1, I2, I4, I5 combinațiile numerice care relaxeză inegalitatea între a și b, pentru că toate acele combinații se încadrează în clasa cu valoarea 0 (dacă un individ are un număr egal de opinii pozitive și negative se consideră că are o valoare neutră pe scala atitudinii). Asadar relația dintre ierarhii se va rescrie: I4 > I1 > I3 > 0 > I6 > I2 > I5.

Pentru fiecare din cele șase ordonări se poate asocia un interval (*range*) pe scara finală a atitudinii (între -100 și 100). Indivizii se vor distribui deci între I1...I6, așa încât să presupunem că avem:

Răspunsul la întrebare depinde desigur de situație și de presupozиțiile implicate definirii situației. În cazul de mai sus este evident că atitudinea colectivității descrisă de orice tendință centrală a atitudinilor individuale este preferabilă unei atitudini impusă de majoritate *ca și cum ar fi* a colectivității.

Tentativa preferințelor sau intereselor "dictate" democratic este însă mare, iar în cazul sondajelor de opinie este imaginea cea mai accesibilă non-profe-

sioniștilor. Cert este că analistul lucrează cu o dublă logică (uneori inconștient) care se poate reflecta în două prezentări diferite, uneori atât de diferite, încât pot fi recomandate alternative opuse în spectrul deciziei. A demonstra că paradoxul majorității este înglobat mai mult sau mai puțin în orice tip de analiză statistică care agregă opinii sau preferințe individuale ar fi o întreprindere utilă, dar extrem de dificilă, important este ca specialistul însuși să fie conștient de această capcană.

Critica majorității

Regulile de agregare a intereselor și preferințelor cu greu sunt astăzi cuestionabile după o atât de îndelungată folosire. Unele dintre ele s-au consacrat într-o asemenea măsură încât, a produce o analiză logică care să probeze inconsistențele lor ar însemna să oferim istoricilor materie primă inepuizabilă pentru construcția experimentelor mentale asupra societăților umane. Dacă de exemplu am arăta că în multe situații, în afara celor în care au existat forme dictatoriale de impunere a deciziilor, regula majorității (de orice tip) ar fi putut să nu exprime agregarea ierarhiilor de preferințe, ci doar ierarhia agregării preferințelor (deosebirea va fi de îndată explicată), ceea ce ar fi putut duce la o criză de legitimitate, nici un efort nu ar fi zadarnic pentru a ne imagina, *post-factum*, ce s-ar fi întâmplat dacă o altă regulă, consistentă într-o situație dată, ar fi fost aplicată. S-ar fi schimbat în mod radical destinul unei societăți sau al unei comunități?

De ce regula majorității? Greu de precizat dacă nu putem compara mai multe reguli de agregare, fiecare imperfectă, cu avantajele și dezavantajele sale. Am văzut că există mai multe tipuri de majorități, asociate îndeobște unui tip de sistem electoral sau unei situații foarte specifice:

majoritate relativă, majoritate simplă, majoritate calificată și unanimitate. Pentru a înțelege cum funcționează aceste prescripții în cadrul societăților democratice (într-un sens generic de societăți în care alegerea socială oglindescă alegările inivizilor care o compun) ar trebui să facem o scurtă incursiune teoretică în universul conceptual al actorilor corporațiști.

Existența externalităților asociate unor acțiuni reprezintă logica transferului drepturilor individuale către un actor corporatist, văzut ca o bancă de drepturi actionale (*action-rights*) sau drepturi de a întreprinde o anumită acțiune. Externalitățile sunt efecte ale acțiunii unui individ sau grup asupra celorlalți indivizi sau grupuri, acțiuni întreprinse în mod legitim conform unor drepturi naturale individuale (externalitățile pot fi negative sau pozitive, în funcție de dezirabilitatea pentru "beneficiarii" lor și ele sunt produse neintenționate ale acțiunilor altora). În anumite condiții indivizii găsesc că este profitabil să transfere aceste drepturi unui actor corporatist. *"Asemenea transferuri sunt facute plecând de la premisa că drepturile pe care indivizii le detineau în "starea naturală" vor fi exercitate într-un mod care ar îmbunătăți situația fiecărui față de cazul în care drepturile erau definitoare de fiecare individ"*¹³ Felul în care este conceput actorul corporatist depinde doar de imaginea indivizilor dintr-o societate. El poate fi un Leviathan a cărui voință este mai presus de voința tuturor, și care își extrage legitimitatea din transferul benevol al drepturilor individuale, sau poate fi un corp reprezentativ care să actioneze întotdeauna în interesul celor pe care îi reprezintă.

"Dar în multe cazuri nu este rational pentru indivizi să facă un asemenea transfer fără a-și păstra un anume control asupra acțiunilor pe care actorul corporatist le va întreprinde, deoarece aceste acțiuni sunt

evenimente sau constituie evenimente care nu consecințe directe asupra indivizilor. Întrebarea este cum poate fi partizionat controlul asupra actorului corporatist între un număr de indivizi".¹⁶

O constituție care dă drepturi egale fiecărei persoane de a controla acțiunile colective, dar care lasă deschisă problema modului în care se vor exercita drepturile de control este cu certitudine imperfectă. Controlul se poate exercita printr-o serie interminabilă de referendumuri, printr-un corp legislativ ai căruia reprezentanți sunt aleși periodic, printr-o singură persoană cu drepturi executive care este aleasă periodic sau în orice alt fel. Constituția ar trebui să precizeze acest aranjament instituțional.

Votul deci, reprezintă nu doar o alegere, ci și un vehicul prin care interesele, preferințele membrilor sunt transmise, periodic, la nivelul acțiunii corporatiste, chiar dacă imperfect. Modul în care se distribuie aceste voturi trebuie să reflecte la un moment dat această structură de interese și preferințe care să orienteze pe termen lung acțiunea corporatistă. După ce regulă vor fi desenate structurile reprezentă o chestiune cheie a acțiunii colective și o opțiune care la rândul ei nu mai poate constitui subiectul unei alegeri sociale fără a cădea într-o situație ciclic-contradictorie.

Un viciu mai subtil sesizat de unii autori este acela că deși actorii își impart controlul asupra actorului corporatist prin recunoașterea votului ca drept individual de control, instituția votului în sine face abstracție de capitalul social cu acces diferențiat pentru membrii unei societăți sau comunități.¹⁷ Astfel, dacă voturile sunt niște confirmări ale unor idei, interese generale, preferințe care trebuie să călauzească acțiunea colectivă la un moment dat, purtătorii lor sunt indivizi, membri ai societății care dețin la rândul lor drepturi de control, deci voturi.

Un alt viciu este dat de imposibilitatea de a construi un mecanism de agregare a alegerilor individuale în alegeri colective. Condorcet a arătat că regula majorității poate fi intranzitivă, în sensul că, chiar dacă ierarhiile preferințelor indivizilor au proprietatea de tranzitivitate (dacă A este preferat lui B și B lui C, atunci A este preferat lui C), ierarhia construită prin regula majorității poate fi intranzitivă. Arrow ajunge în un paradox care poate declanșa un adevarat scandal ideologic: "Singurul mecanism de alegere colectivă care este întotdeauna tranzitiv, admis pentru orice set de perechi de preferințe asupra alternativelor, este dictatura."¹⁸

Cercetări ulterioare au fost întreprinse și o serie de alte noi paradoxuri ale mecanismelor de agregare au fost puse în evidență. Unele dintre ele au fost și vor fi prezentate pe parcursul acestei lucrări. Deocamdată ne vom opri asupra unui exemplu concret furnizat de alegerile prezidențiale din noiembrie 1996 din România.

În România reprezentarea proporțională deseninează la fiecare patru ani compozitia legislativului bicameral, cu mențiunea unui prag limită de 3% introdus începând cu alegerile din 1992. Președintele, cu un rol ambiguu definit de constituție, de mediator între puterile statului și între opoziția și puterea parlamentară, rol ce ar putea să aducă noi cutume prin simplul exercițiu, este ales tot odată la patru ani prin procedura turul doi eliminatoriu (*run-off*). Cel mai bine plasați doi candidați la turul întâi se confruntă într-un al doilea tur încercând să absoarba și să grupeze în jurul propriilor programe, ideile și interesele cele mai apropiate care au ieșit din cursă la turul întâi.

În noiembrie 1996 pentru funcția de președinte au concursat 16 candidați din care trei au reușit să absoarbe aproape 80% din totalul voturilor (Ion Iliescu,

Emil Constantinescu și Petre Roman) în primul tur de scrutin. După acest prim tur, distribuția voturilor a fost următoarea: Ion Iliescu, 32,25%, Emil Constantinescu, 28,21% și Petre Roman, 20,54%, astfel că în turul al doilea s-au confruntat Iliescu și Constantinescu, al doilea ieșind câștigător, deși s-a situat pe locul secund după primul tur, în special, datorită se pare voturilor "primite" din partea candidatului UDMR (6%) și din partea lui Petre Roman (20,54%).

Pentru primul tur de scrutin însă, am văzut că e nevoie să stabilim o ierarhie de preferințe ale alegătorilor, prin care vom desemna cei doi candidați care se vor înfrunta în turul doi. De precizat că în cazul în care un candidat ar obține după primul tur 50% din voturi plus 1 vot, turul al doilea nu mai are loc, iar acel candidat este desemnat câștigător. Deocamdată, cum am mai menționat, 80% din totalul voturilor au fost absorbite de primii trei candidați, dar și pentru că e important de văzut cine ar fi putut ocupa locurile unu și doi în mai multe variante, vom lăua în considerare doar primii trei candidați, și cei mai importanți.

Sondajul realizat de Centrul de Sociologie Urbană și Regională care a oferit cele mai apropiate rezultate de rezultatele oficiale la primul tur, conține o serie de întrebări, nepublicate la vremea respectivă, care încearcă să surprindă cele trei situații ipotetice în care Iliescu, Roman și Constantinescu s-ar înfrunta doi către doi pe turul al doilea tur. Aparent paradoxal, Roman câștigă (conform preferințelor alegătorilor) în fața oricărui din ceilalți doi, deși este pe locul al treilea. În fapt acest lucru reflectă o ierarhie de preferințe. Evident că dacă Iliescu ar fi pierdut șansa de a intra în turul doi, alegătorii săi ar fi votat în bloc cu Roman (datorită unei apropiere mai vechi și poate mai ales datorită opțiunii republicane). Dacă nu ar fi intrat Constantinescu în al doilea tur, electora-

tul fidel al acestuia ar fi votat masiv cu Roman, Iliescu fiind adversarul numărul unu pentru acești electori.

Totuși paradoxul este altul. Pe baza opțiunilor subiecților din sondaj în cadrul perechilor de alternative se poate construi o ierarhie a preferințelor individuale. Vom justifica în continuare corectitudinea procefului. Dacă un subiect declară că votează cu Roman între Roman și Constantinescu și cu Roman între Roman și Iliescu, este clar că Roman este primul preferat. Dacă declară că ar vota în turul doi cu Iliescu, dacă ar fi să aleagă între acesta și Constantinescu este foarte probabil că ierarhia de preferințe va fi RIC (Roman preferat lui Iliescu preferat lui Constantinescu). Rămâne discutabil dacă la nivel psihologic există diferențe între proceful prin care sunt organizate preferințele proiectând individul într-o situație viitoare posibilă și proceful prin care ierarhia individuală este obținută conform solicitării directe a interviuatorului ("care sunt, în ordine, primii trei candidați pe care îi preferați?"). Primul proceful (folosit în analiza noastră) are avantajul de a evita non-răspunsurile, dar nu controlează modul în care indivizi sunt influențați în răspunsuri de caracterul ipotetic al întrebării. S-ar putea întâmpla ca prin același proceful să descoperim indivizi cu ierarhii intranzitive (ciclice). În cazul prezentat un singur subiect a avut preferințe intranzitive, fapt pentru care a fost eliminat din analiza.

Iată deci ierarhiile de preferințe:	
Iliescu	12,7%
Constantinescu	7,9%
Roman	6,1%
ICR	3%
IRC	17,7%
CIR	2,9%
CRI	18,5%
RIC	8,4%
RCI	10,5%

MAJORITĂȚI FICTIVE, MINORITĂȚI PERVERSE

Primele trei linii îl reprezintă pe votanții fideli celor trei candidați care nu știu pe cine să aleagă dintre ceilalți doi sau preferă să nu voteze dacă preferatul lor nu intră în turul doi. Am considerat că aceștia sunt indiferenți față de ceilalți doi candidați în afara de preferatul lor. Am încercat însă să forțăm o discriminare analizând răspunsurile acestor subiecți la întrebările care se refereau la părerea despre cele trei personalități politice. Din aceste analize de contingencă am adăugat pentru fiecare triplet posibilități simpatizanți. Restul care s-au menținut indiferenți au fost adunați în următoarele triplete care îl conțin pe preferatul lor pe prima poziție¹⁹. Astfel, avem o nouă distribuție:

ICR	8,75%
IRC	24,9%
CIR	5,9%
CRI	25,5%
RIC	10,2%
RCI	15,1%

După regula majoritatii, cca care de altfel a și fost aplicată pentru primul tur, a rezultat că Iliescu-Constantinescu-Roman este ierarhia preferată de majoritatea, în sensul că Iliescu este preferat de cei mai mulți, apoi Constantinescu, apoi Roman. În realitate, așa cum se observă din tabelul de mai sus doar aproximativ 9% din electorat preferă ierarhia ICR. Cele mai preferate combinații sunt IRC și CRI, diferența dintre ele fiind în marja de eroare maximă a eșantionului. Dacă preferințele nu ar fi fost agregate după regula majoritatii, ci după combinația cea mai preferată (aceasta ar fi putut să fie combinația tuturor celor 16 candidați), atunci Roman ar fi câștigat în orice situație (pentru el era suficient să intre în turul doi-câștigător de tip Condorcet).

Ce se întâmplă după? Constantinescu a câștigat, dar rămân mai mult de jumătate din alegători "nereprezentanți". Cum ramâne cu ierarhia inițială? Dacă ar fi fost combinația CRI cea mai dorită, atunci aranjamentul final a

reusit să o reproducă (prin atribuirea funcției de președinte al Senatului-locul doi în stat), dar nu regula majoritatii. Dacă ar fi fost IRC cea mai preferată combinație, atunci aranjamentul ulterior precum și ierarhia finală (CIR) sunt în contradicție cu această preferință.

De ce totuși este preferată regula majoritatii, de vreme ce nu reprezintă ierarhiile de preferințe ale indivizilor? Este clar că dacă votul este un vehicol prin care sunt transmise informații legate de preferințele și interesele indivizilor, regula majoritatii nu transmite informația completă asupra ierarhiilor individuale. Metafora majoritatii ca "ghilotină" este justificată în acest caz, deoarece majoritatea este cea care impune o ierarhie a alternativelor care nu este nicidcum consistentă cu cea mai preferată ierarhie.

Mai jos vom arăta, prin comparație cu mecanisme de agregare care captează ierarhiile individuale de alternative, că regula majoritatii ar putea să reprezinte "răul cel mai bun". Să ne închipuim totuși pentru o clipă că, precum în exemplul teoretic de mai sus care demonstrează existența majoritatilor fictive, nici un individ nu ar fi preferat ierarhia ICR, și totuși regula majoritatii ar fi impus această ierarhie. Să fie acesta răul cel mai bun?

Minorități perverse²⁰

Pentru a ieși de pe tărâmul confuziilor dintre majorități/minorități fictive, precizez că de acum înainte mă voi referi la minorități "reale", minorități numerice, ca și până acum, în situații parodoxale în care au posibilitatea să și împună voința împotriva majoritatii. Strategiile prin care minoritățile pot impune decizii la nivel agregat sunt în special corelate negocierii sau alianțelor cu alte minorități sau chiar cu o majoritate.

Politica alianțelor se concentrează în jurul unor interese sau resurse pe care minoritatea le controlează și față de care majoritatea este interesată. Majoritățile relative au nevoie de minorități pentru a guverna, majoritățile simple vor să co-intereseze minoritățile pentru a schimba regulile jocului. Minoritățile însă dispun potențial și de alte resurse asupra cărora ar putea avea monopolul și prin care ar putea să-și impună preferințele în pofida preferințelor majorității. Vom numi aceste resurse, "resurse aritmetice", pentru că oferă cunoașterea unor mijloace de manipulare a mecanismelor de agregare socială. Deși limitate contextual aceste resurse pot fi îmbunătățite printr-o capacitate de organizare și influență deosebită.

Democrația procedurală are zone proprii suficient de obscure pentru a fi integrate în strategii de manipulare a preferințelor. Să observăm că subiectul implicit sintagmei "manipularea preferințelor în cadrul jocului democratic" sunt minoritățile. Majoritatea nu poate manipula în acest cadru, căci majoritatea impune, de aceea dacă majoritatea este asociată cu ghilotina, instrument greoi ce nu poate greși atunci când este pornit, minorității ar trebui să își atribuie un simbol mai apropiat de perfidie și manipulare. În general, cred că în istoria modernă minoritățile au suferit de complexul non-reprezentativității, fie că este vorba de minorități "verticale", elitele, fie că este vorba de minorități "orizontale", grupuri în jurul unor interese, tradiții, idei comune. Suferința elitelor este legitimitatea, în vreme ce suferința minorităților "orizontale" este apropierea de "centru". Dacă elitele se pot organiza în aşa fel încât să controleze mijloacele de constrângere într-un anumit spațiu, minoritățile orizontale sunt permanent amenințate de decizii la care fie nu pot participa sau pe care nu le pot influența.

Democrația principală prin

sistemele de reprezentare proporțională dă posibilitate de exprimare minorităților. Democrația procedurală dă posibilitatea minorităților să manipuleze agregarea preferințelor. Exemplele sunt numeroase și diferă de la o procedură la alta. Să considerăm principiul de numărare Borda:²¹ ierarhiei de preferințe li se atribuie ponderi corespunzătoare locurilor ocupate (0 pentru cea mai prost plasată, 1 pentru cea de a doua plasată, 2 pentru prima plasată, în cazul în care sunt ordonate trei preferințe). Astfel, dacă trei indivizi preferă "abc" și doi indivizi preferă "bca", atunci, conform principiului de numărare Borda, "b" cumulează 7 puncte, "a" cumulează 6 puncte, iar "c" cumulează două puncte (abc aici înseamnă "a preferat lui b preferat lui c"). Cei trei indivizi care preferă abc, în cazul în care cunosc preferințele celorlalți, realizând că preferatul lor, "a" va pierde în această structură a preferințelor vor opta pentru a-și ascunde adevarata ierarhie de preferințe, votând "acb", în loc de "abc", ca în care "a" are câștig de cauză. Să observăm că dacă ceilalți doi indivizi anticipatează lipsa de sinceritate strategică a celor trei, ei nu mai pot face nimic pentru a contracara rezultatul final în favoarea lui "b". Pot însă să-și schimbe la rândul lor preferințele din "bca" în "cba" pentru a fi siguri că măcar "c", al doilea în ordinea preferințelor, poate câștiga ("c" este pe locul trei în ierarhia celorlalți trei). Se ajunge într-o situație tipică pentru dilema prizonierului. Numai că fiecare grup are posibilitatea să mimeze încă 5 variante în afară de cea "sinceră".²² Se poate observa că grupul majoritar nu poate juca decât fie varianta sinceră, fie varianta "acb", iar grupul minoritar nu poate juca decât fie varianta sinceră sau "cba". Numai că structura finală în lipsă de comunicare poate produce doar rezultatul "b", ambele grupuri fiind constrânse să joace sincer (altfel s-ar ajunge la o regresie la infinit de tipul "eu știu că tu știi că eu știu...")²³

Așadar minoritatea poate constrângă majoritatea să accepte varianta a două în ordinea preferințelor, cu condiția să nu comunice înainte intenția de vot. De fapt nici măcar nu este nevoie de o sinceritate inițială reciprocă asupra preferințelor reale. Rezultatul este împlacabil. Rămâne totuși posibilitatea ca majoritatea să își înșele "adversarul" dacă acesta este naiv. În acest caz avem de a face cu o "minoritate situatională perfidă" (situațională și nu numerică pentru că majoritatea de trei se află aici în situația fără ieșire de a pierde).

Tot prin metoda Borda, o minoritate poate introduce un candidat nou în ordinea preferințelor pentru a impune un câștigător: dacă 3 indivizi preferă "cba", 2 indivizi preferă "acb" și 2 indivizi preferă "bac", atunci câștigătorul de tip Borda este "c". Minoritatea "acb" poate pretinde anticipând pierderea introducerea unui nou candidat x, pe care să îl plaseze pe al doilea loc. Candidatul x ar putea fi ales de această minoritate așa încât să nu fie pe placul majorității și să fie în orice caz mai bun decât "c" pentru cealaltă minoritate. Atunci "a" este câștigătorul, adică primul preferat al minorității "acb"²⁴. Numai că, se presupune că pentru a introduce un nou candidat este nevoie de consimțământul unei majorități simple. Minoritatea "acb" poate propune atunci minorității "bac" susținerea acestei propunerii cu atât mai mult cu cât minoritatea "bac" îl preferă pe "c" în ultimul rând și ar putea fi interesată să câștige "a".

Metoda Borda este o replică la mecanismul de agregare prin majoritate. Observând că în situații în care apar ierarhii de genul:

- a preferat lui b, b este egal cu c (indiferență între b și c) | 8 voturi
 - b preferat lui c, c preferat lui a | 7 voturi
 - c preferat lui b, b preferat lui a | 6 voturi
- a câștigă conform regulii majorității (cu 8 voturi), deși este cel mai puțin preferat de o majoritate (13 voturi), Borda propune acor-

darea ponderilor așa cum am văzut mai sus²⁵. Din păcate această regulă este vulnerabilă la manipulare de către o minoritate. În acest punct al discuției, ar trebui să chestionăm mai mult implicațiile etice ale asocierii "minoritate-manipulare". De ce o minoritate nu ar avea dreptul să fie nesinceră când votează pentru a-și vedea rezultatul preferat în final și o majoritate nu are acest drept, în afara situației în care majoritatea își poate impune preferința votând sincer? Dacă regulile jocului permit dominarea minorităților, chiar sub oblađuirea "democrației", atunci majoritățile, devenite minoritare, dar nu numeric, ci prin imposibilitatea de a înțelege mecanismele de agregare, ar putea la rândul lor să recurgă la manipulare prin vot nesincer, consacrand astfel "votul mincinos" ca instituție. Va rămâne o asemenea arhitectură instituțională "democratică"? Vom încerca să răspundem la această întrebare după ce vom parcurge și alte paradoxuri.

Un al treilea sistem de agregare a preferințelor cunoscut sub denumirea de *Single Transferable Vote* permite de asemenea manipularea votului de către minorități. Avem următoarea ierarhie de preferințe:

7 indivizi	abcd
6 indivizi	bacd
5 indivizi	cbad
3 indivizi	dcba

Dacă nu există nici un candidat care să obțină majoritatea simplă în prima rundă se elimină cel mai prost plasat candidat, în cazul acesta "d". Voturile minorității care îl susține pe "d" trec la grupul cu a două preferință a minorității, adică "cbad". După aceeași procedură este eliminat "b", iar apoi câștigă "a". Dar dacă minoritatea cunoaște această ierarhie a preferințelor atunci poate opta să își ascundă ierarhia care urmează lui "d". Atunci, deși "d" pierde, deoarece minoritarii nu au indicat alte preferințe, voturile nu se transferă nimănui. În acest caz "b" va câștiga în ultima rundă și nu "a", care

oricum era cel mai puțin preferat de minoritari.

În fine, un ultim caz de minoritate perversă este acela în care 2 indivizi preferă "abc", doi indivizi preferă "bca" și un singur individ preferă "cab". Dacă cei trei candidați sau alte entități trebuie să se confrunte în două runde doi căte doi, se observă că rezultatul final depinde de perechea care se confruntă prima. Dacă "a" și "c" se confruntă mai întâi atunci în a doua rundă intră "c" și "b", iar "b" câștigă. Dacă "a" și "b" se confruntă în prima rundă atunci "c" câștigă în final. Să presupunem că în campania electorală minoritarii preferă să nu își trimită candidatul preferat "c" la dezbatările televizate lăsând confruntarea între "a" și "b". Publicul ar putea decide conform preferințelor că "a" este mai bun decât "b". Atunci, la alegeri, "b" ar ieși din calcul și s-ar confrunta doar "a" cu "c", iar cel din urmă, conform preferințelor, deși minoritar, ar câștiga. Acest exemplu se înscrie în paradoxul lui Condorcet unde alegeri individuale tranzitive se agregă într-o alegere socială intranzitivă.

Unii ar putea suspecta că aceasta a fost strategia lui Ion Iliescu, în campania electorală din toamna lui 1996 când a refuzat sistematic să se prezinte la întâlnirile televizate cu cei mai importanți contracandidați ai săi. Numai că structura preferințelor nu i-a permis acest calcul, din moment ce există un câștigător de tip Condorcet, Petre Roman, care era "superior" (în ordinea preferinței) în majoritate fiecărui din ceilalți doi. Strategia prezentată mai sus rămâne de referință pentru cazul comitetelor sau comisiilor decizionale. Astfel, într-o structură a preferințelor ca cea de mai sus, individul (minoritar) care preferă "c" pe prima pozitie poate argumenta, folosindu-și imaginația și capacitatea de persuasivitate, că e mai util să se confrunte alternativele "a" și "b", în prima fază (poate pentru că sunt mai importante, fiind preferințele a două majo-

riți) după care a treia alternativă să fie discutată în raport cu cea care nu a fost abandonată după prima rundă de dezbateri. În acest caz, conform preferințelor, "c" va avea câștig de cauză.

O variantă considerată acceptabilă de autori este cea numită "votul de confirmare" (*approval voting*). În acest caz regula prevede că pot fi alese din n variante, candidați, oricăr de multe, între 1 și n. Astfel alegătorul va trebui doar să tragă o linie sub care *nici un candidat sau varianta* nu mai este acceptabilă pentru el. În final va câștiga alternativa sau candidatul cu cele mai multe nominalizări. Câteva avantaje sunt asociate acestei proceduri (argumentele sunt subînțelese)²⁶:

1. Oferă votanților opțiuni mai flexibile
2. Influentează creșterea prezentei la vot
3. Sprijină alegerea celui mai puternic candidat
4. Oferă satisfacție minoritatilor
5. Este ușor practicabilă

și voi mai adăuga, oferă posibilitatea unor campanii civilizate, fără atacuri la ceilalți candidați (deoarece orice candidat, chiar dacă știe că nu va fi menționat de electorii contracandidatului cel mai puternic, va spera să fie menționat măcar al doilea pe listă de către acestia).

*"Deși votul de confirmare încurajează opțiunea sinceră, nu elimină întru totul calculul strategic. Deoarece confirmarea unui candidat mai puțin preferat poate să aibă efecte negative asupra celui mai preferat candidat, votantul se va confrunta încă cu întrebarea unde să tragă linia între candidații acceptabili și inacceptabili. Un votant rațional va avea și o a doua opțiune doar dacă acel candidat pe care îl preferă cel mai mult apare ca fiind câștigător sigur-conform sondajelor, de exemplu..."*²⁷

O altă problemă a votului de confirmare este aceea că acest procedeu nu reușește să capteze intensitatea preferințelor. Să luăm de exemplu cazul în care 4

alternative, a,b,c,d se distribuie în felul următor:

- a,b: 30 voturi
- b: 30 voturi
- a,c: 35 voturi
- d: 5 voturi

În această situație câștigă "a" cu 65 de confirmări, în vreme ce b pierde cu 60 de confirmări. Dar "a" rezultă din optiunea unor votanți mai puțin hotărâți (intre a și b sau a și c), pe când jumătate din voturile lui "b" sunt opțiuni ferme.

Etica democrației

Toate aceste cazuri demonstrează că minorității dispun și de anumite resurse, pe care le-am numit "aritmetice", deoarece se bazează doar pe mecanismul de agregare a preferințelor, pe care le pot folosi în influențarea deciziilor la nivel global. Am distins între "minorități numerice" și "minorități numerice poziționale", acestea din urmă, deși fiind majorități, sunt din start dezavantajate de structura preferințelor. Minoritățile perverse sunt acele minorități care folosesc aceste "resurse aritmetice" ale democrației procedurale, bazate în special pe strategii de cunoaștere a preferințelor majorității și negociere cu alte minorități. Desigur, strategiile mai implică false declarații, omisiuni și false pretenții asupra introducerii unor noi obiecte de dispută. Minoritățile profund atașate unor valori generale ca: adevăr, onestitate și.a. vor reuși cu mare dificultate să gestioneze eficient aceste resurse.

Am încercat în această parte a lucrării să demitez "ghilotina majorității" sau forța numărului. Democrația își recapătă în unele situații, ca cele de mai sus, valențele calitative pe care mulți le-au imaginat sub forma votului cenzitar (în care criteriul de alocare să fie dat de resursele intelectuale individuale). Dacă situațiile nu sunt favorabile strategiilor de

manipulare a votului, cu certitudine pot fi închipuite strategii prin care structurile inițiale de preferințe să fie aduse în forme mai ușor manipulabile. Aceste noi strategii de transformare a situațiilor devin paradoxale prin ele însăși. Mai întâi, pentru că sunt simplu de construit: o structură în care minoritățile vor să rămână minorități, cu câteva "calibrări", nu pot atrage suspiciuni asupra intențiilor oculte. În al doilea rând, pentru că în unele situații de mai sus majoritățile pot renunța la serviciile unora dintre membri pentru a intra într-o situație favorabilă de "minoritate perversă". Înțeleg că aceasta ar putea crea probleme de identitate atât "noii minorități", cât și "vechii majorități" dar competiția pentru reprezentativitate poate avea scopuri mai importante.

Să reprezinte oare aceasta strategia prin care majoritățile vor încerca să recăstige în viitor poziția hegemonică?

Să remarcăm totuși că democrația, chiar atunci când se centrează în instituții ca "votul nesincer", rămâne dincolo de bine și de rău. Dar nici nu și mai poate păstra aura idealurilor ce i-au fost asociate la Revoluția de la 1787. Pentru că în fond, ea nu mai este un aranjament iluminist în care "poporul decide" sau "își ia soarta în mâini", ci o simplă competiție în care cunoașterea preferințelor celorlalți este o premisă esențială, care dincolo de scopurile malefice în care va fi folosită va avea și o dimensiune umanistă (ne-altruistă) a interesului pentru "celălalt". Bariera între minorități și majorități numerice va fi astfel distrusă. Comportamentele strategice vor supune orice regulă de agregare la încercările unui adevărat război al incertitudinilor și doar structurile reale vor putea furniza punctul de echilibru (vezi nota 20 și exemplul). În orice caz democrația nu va mai fi monopolul nimănui.

Concluzii

1) Regula majorității, ca și orice regulă de agregare a preferințelor individuale, a fost pusă sub semnul întrebării cu mult timp în urmă. Ea nu poate decât să impună ierarhii de preferințe unor indivizi sau grupuri care se pot dovedi ipotetici. Dacă votul este vehiculul informațiilor pe care individul le transmite despre interesele și preferințele sale, atunci regula majorității nu reușește să capteze ierarhiile individuale care se pot dovedi inconsistente cu ierarhia socială.

2) Specialistii în sondaje de opinie lucrează conștient sau nu cu o dublă logică a agregării preferințelor. Ei pot manipula, conștient sau nu, deciziile pe care persoanele cu capacitatea executive le iau. Intuitiv se pare că orice analiză statistică care se bazează pe principiul agregării opiniilor sau preferințelor individuale incorporează paradoxul majorității. Deși o demonstrație pentru toate cazurile particulare este extrem de dificilă, conștiința logicii duble a interpretării datelor aggregate poate fi un avertisment spre o mai mare prudență metodologică.

3) Sondajele de opinie, eronat citite, oferă imagini care la rândul lor pot

influența reprezentările sociale ale minorităților /majorităților numerice. Aceasta crează probleme de identitate grupurilor sociale, aflate într-o fatală confuzie a cantităților. Astfel, majoritatea poate crede că este o minoritate, iar minoritatea că este o majoritate. Dacă dimensiunile care modeleză cîmpul social al celor două părți sunt asociate unor ideologii majore, acest lucru poate avea efecte negative de separare și polarizare, dar și efecte pozitive de mobilizare a energiilor majorității, care percepându-se ca minoritară, devine mai coezivă.

4) Dacă regula majorității ignoră ierarhiile individuale, alte reguli de agregare care să ia în considerare aceste ierarhii sunt vulnerabile la manipulare. Minoritățile pot câștiga reprezentativitate atunci când reușesc să își ascundă preferințele reale. Majoritatea la rândul său poate depăși situațiile critice de lipsă de reprezentare camuflându-se în minorități sau în "majorități fictive". În aceste cazuri barierile între majoritățile și minoritățile numerice sunt sterse, iar democrația centrală în instituția votului nesincer devine un război strategic al indivizilor raționali.

Note și bibliografie

- C.H. Cooley, "Society Is in The Mind", în Randall Collins (ed.), *Four Sociological Traditions. Selected Readings*, Oxford University Press, 1994.
- Pentru o tratare aprofundată vezi Sebastian Lăzăroiu, "Normativism, rationalitate, participare. Perspective asupra votului", în RCS, nr. 2/1996.
- Se observă că exemplul nu depinde de cifrele respective. O infinitate de

combinări se pot găsi adunând o constantă, dar și alte combinații neliniare sunt posibile. Mai mult chiar, există situații în care nu sunt mai multe majorități ca cea care urmează, dar cu 4 poziții:

DDDD:0, DDDR:4, DDRD:4, DRDD:4, RDDD:4, DRRR:1, DRDR:1, DRRD:1, RDDR:1, RDRD:1, RRDD:1, DRRR:1, RDRR:1, RRDR:1, RRRD:1, RRRR:5.

Conform regulii majorității câștigă DDDD, deși nu este preferată de nimene.

MAJORITĂȚI FICTIVE, MINORITĂȚI PERVERSE

- iar opusul său, RRRR, preferat de majoritate pierde.
4. Exemplu sugerat de Brams, Marc Kilgour, Zwicker, A New Paradox of Vote Aggregation, site: www.looksmart.com/political_sciences/electoral_systems.
 5. Vizibilitate este aici ceea ce Goofman numește "known-about-ness". "The visibility of a stigma must be distinguished from its "known-about-ness". When an individual's stigma is very visible, his merely contacting others will cause his stigma to be known about. But whether others know about the individual's stigma depend on another factor in addition to its current visibility, namely, whether or not they have previous knowledge about him/and this can be based on gossip about him or previous contact with him during which his stigma was visible." Erving Goffman, *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*, A Touchstone Book, Published by Simon and Schuster Inc., 1986.
 6. "Există o presiune normativă a consensului, împotriva susținerii unor rezultate care nu pot fi justificate în termeni de bunuri colective și împotriva votului ca modalitate de lucru a deciziilor. Această tendință este evidentă în grupurile decizionale mici. Sursa se dovedește a fi două din criteriile care stabilesc calitățile unuia rezultat: să aibă un potențial de acțiune/implementare ridicat și să fie non-divizibil". James Coleman, *Foundations of Social Theory*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 1990.
 7. Am ales neantămplător acest exemplu posibil, în care eficiența, miroslul și prețul sunt trei caracteristici interdependente. Astfel, chiar dacă prețul uneia dintre cele două mărci este mai mic decât prețul celeilalte, el nu reflectă între totul nici puterea de cumpărare a indivizilor, nici dependența prețului de calitățile detergentului. Astfel, accesibilitatea unei mărci reprezintă mai mult decât diferența dintre preturi (presupusă a nu fi foarte mare).
 8. Mulțumesc profesorului Dorel Abraham pentru sugerarea acestei întrebări care poate clarifica în fapt paradoxul.

9. Din Barometrul de Opinie Publică, Octombrie 1996, CURS:

votcază cu...	cred că situația materială personală actuală este...	față de ce face Guvernul în legătură cu corupția sunt...	Procente
Iliescu	proastă	nemultumit	25%
Iliescu	proastă	multumit	3,9%
Iliescu	bună	nemultumit	20,4%
Iliescu	bună	multumit	4,9%
Constantinescu	proastă	nemultumit	29,4%
Constantinescu	proastă	multumit	1%
Constantinescu	bună	nemultumit	14%
Constantinescu	bună	multumit	1,3%

Deși nu avem de a face cu o minoritate autentică rămâne posibilitatea unei majorități fictive. Probabil că sondaje anterioare acestuia ar arăta o altă situație.

10. Erving Goffman, *idem*.
11. Erving Goffman, *ibid.*, "a sign that tends in fact or hope to break up an otherwise coherent picture but in this case in a positive direction desired by the actor, not so much establishing a new claim as throwing severe doubt on the validity of the virtual one."
12. În definitiv s-ar putea spune în glumă că dacă dorim să studiem o populație de 300 de miliarde de entități pe un eșantion de 1200 de indivizi care să asigure o marjă maximă de eroare de 3%, deoarece raportul dintre volumul eșantionului și volumul populației este 1/300.000.000 adică aproape 0, atunci înseamnă că nu trebuie să studiem nimic pentru că ar trebui de fapt să studiem 0% din populație.
13. Dumitru Sandu, *Sociologia tranzitiei. Valori și tipuri sociale în România*, Editura Staff, București, 1996.
14. Așa cum este construit, indicele are valoarea 100 pentru individul cu opinii doar favorabile, -100 pentru individul cu opinii doar nefavorabile și 0 pentru individul cu opinii neutre. Este deci un indice simetric;
15. James Coleman, *idem*, p. 371.
16. James Coleman, *ibid.*, p. 371.
17. James Coleman, *ibid.*, p. 372.
18. Hinich și Munger, *Analitical Politics*, 1996; pentru mai multe detalii vezi op. cit., pp. 63-65, sau K.J. Arrow, *Social Choice and Individual Values*, John Wiley, New York, 1951.
19. Am adunat aceeași cifră la ambele triplete deoarece discuția care va urma se va pune în termeni de reprezentativitate. Deci am considerat reprezentativitatea cea mai largă a fiecărui triplet.
20. Toate procedurile de agregare prezentate mai jos sunt folosite fie în unele sisteme electorale naționale, fie în unele comitete și organizații. Fiecare din ele poate fi asimilată unei situații de competiție asupra reprezentativității în care există mai multe momente electorale.
21. Steven J. Brams, Peter C. Fishburn, *Alternative Voting Systems in Philosophy of Social Choice*, Piotr Płoszajski, editor IFiS Publishers, Warsaw, 1990.
22. În stânga sunt cei trei indivizi cu ordinea "abc", iar sus sunt cei doi indivizi cu ordinea "bca"

Nume	abc	acb	bac	bca	cab	cba
abc	a	a	a	b	a	a
acb	a	a	a	a	a	c
bac	b	a	b	b	b	b
bca	b	b	b	b	c	b
cab	a	c	c	c	c	c
cba	c	c	b	c	c	c

Se observă că indivizii cu ordinea sinceră "abc" pot juca doar "abc", "acb", "bac", alternative care oferă doar câștiguri din primele două preferințe, "a" și "b". În condițiile în care nu știu ce variantă va adopta echipa "bca". Echipa "bca" la rândul său, în aceleași condiții de ignoranță, nu poate juca decât "bca", "cab" și "cba", dar descoperind strategiile posibile ale echipei "abc" renunță la alternativa "cab" care i-ar oferi două șanse din trei să câștige cea mai puțin preferată variantă, deci optează pentru "bca" și "cba". În

MAJORITĂȚI FICTIVE, MINORITĂȚI PERVERSE

aceste condiții, echipa "abc" renunță la varianta "bac" care îi oferă în orice situație poziția a două ca fiind câștigătoare, deci optează pentru "abc" și "acb". Echipa "bea" va trebui să joace sincer. Similar, dacă nu își asumă nici un risc echipa "abc" va juca sincer "abc", dacă își asumă riscul va juca "acb". Deci dacă sunt două echipe prudente trebuie să joace sincer. Dacă echipa "abc" risca poate câștiga.

23. Din păcate autorii acestui paradox nu înțeleg că metoda Borda în acest caz nu permite falsificarea preferințelor pentru indivizi raționali, care să poată anticipa că metoda este manipulabilă.
24. Steven J. Brams, Peter C. Fishburn, "Alternative Voting Systems", în L.Sandy Maisel (ed.), *Political Parties and Elections in the United States: An Encyclopedia*, vol. I, Garland, New York, 1991, pp. 23-31.
25. Hinich și Munger, op.cit., p. 72.
26. Piotr Płoszajski (ed.), op.cit., pp. 241-242.
27. Piotr Płoszajski (ed.), op.cit., p. 242.